

044-
1792e

Verkenning Ruimtetekort Mainport Rotterdam

Deel A

Open
planproces

Richting aan ruimte

Verslag Verkenningfase
Ruimtetekort
Mainport Rotterdam

Deel A: Verloop en resultaten van open planproces

Vormgeving
Plano-Design, Den Haag

Drukwerk
Sdu Grafisch Bedrijf, Den Haag

ISBN 90 3463 444 2

Extra exemplaren van dit rapport zijn te bestellen bij Sdu bestelafdeling
tel. 070-378 97 83, fax 070-378 98 30 à fl 15,- per stuk

Inleiding

Met het project VERM (Verkenning Ruimtetekort Mainport Rotterdam) is voor de eerste keer in de Nederlandse geschiedenis een Verkenningfase van een groot infra-structureel project uitgevoerd, zoals, in de reactie op het WRR-Advies over de aanpak van grote projecten, bedoeld wordt in het Kabinetsstandpunt 'Grote Projecten'. Vooraf was duidelijk wat het doel van de Verkenningfase was: voorafgaand aan de formele planvorming een nationale discussie voeren over nut en noodzaak van uitbreiding van de mainport Rotterdam. De vorm en de aanpak waren echter onbekend. Deze zijn gaande weg en met voortschrijdend inzicht ingevuld, aangepast en gewijzigd.

Voor de Verkenningfase is een open planproces opgezet. Het verloop van het proces is op pagina 12/13 in een schema weergegeven. In deze notitie worden de uitgangspunten, de vorm en de aanpak van het open planproces toegelicht. Tevens zal in chronologische volgorde verslag worden gedaan van de activiteiten die hebben plaatsgevonden.

Het open planproces van het project VERM kent twee trajecten: de dialoog met de samenleving en het onderzoekstraject. Deze twee onderdelen hebben elkaar gedurende het gehele proces wederzijds –beïnvloed. In deze notitie zullen zij echter onafhankelijk van elkaar worden besproken. In deel A wordt in hoofdstuk 1 tot en met 5 verslag gedaan van de dialoog met de samenleving, in hoofdstuk 6 tot en met 8 komen de onderzoeksresultaten aan de orde. Op pagina 12/13 wordt door middel van een plattegrond het verband tussen de verschillende activiteiten aangegeven.

Deel B behandelt de resultaten van het proces, in de vorm van een samenvatting en een analyse van de inhoudelijke uitkomsten van de Verkenningfase.

Bij deze notitie is een bijlagenboek gevoegd. Hierin kunt u de volledige verslagen vinden van de besproken activiteiten.

Den Haag
20 maart 1997

Inhoudsopgave

Dialogoog met de samenleving

1. Opzet open planproces pag. 7
2. Fase 1: consultatie pag. 15
3. Fase 2: probleemanalyse pag. 17

4. Fase 3: formulering oplossingsrichtingen pag. 23

5. Fase 4: besluitvorming pag. 33

Onderzoek

6. Onderzoek naar proces en inhoud pag. 41

7. Inhoudelijke onderzoeken pag. 43

8. Beoordeling procesgang pag. 53

Opzet open planproces

Kabinetstandpunt Verkenningfase

'Voor grote projecten van nationaal belang dient een nationale discussie over nut en noodzaak plaats te vinden, alvorens wordt begonnen met de formele planvorming', luidde het kabinetstandpunt dat op basis van een advies uit 1996 van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid werd geformuleerd. Deze zogenaamde Verkenningfase over nut en noodzaak heeft primair tot doel in een vroeg stadium een draagvlak voor een bepaald (groot) project te vinden. Daarnaast moet de Verkenningfase de besluitvorming efficiënter laten verlopen en daarmee tot kortere procedures leiden.

Proces en inhoud van een Verkenningfase zijn niet vastgelegd. Alleen de volgende structurerende elementen zijn aangegeven:

- **Aanvangsbeslissing:** markeert het moment waarop de Verkenningfase van start gaat. De aanvangsbeslissing bevat de probleemstelling en een beschrijving van de te volgen aanpak (zie bijlage 1).
- **Begeleidingscommissie:** bewaakt de kwaliteit van de Verkenningfase. Deze onafhankelijke commissie ziet erop toe dat ter zake doende gezichtspunten voldoende aan bod komen en dat relevante groeperingen bij het proces worden betrokken.

- **Projectbeslissing:** markeert het einde van de Verkenningsfase. De projectbeslissing bestaat uit een uitspraak door het kabinet over aard, omvang en urgentie van het ge-signaleerde probleem, een vaststelling van het nationale belang, het benoemen van mogelijke oplossingsrichtingen met hun globale effecten en haalbaarheid, en een uitspraak over de vervolgpcedure (Planologische Kernbeslissing, milieu-effectrapportage, streekplanprocedure, e.d.).

Uitgangspunten open planproces

Voor de invulling van de Verkenningsfase over het ruimtetekort van de mainport Rotterdam is gekozen voor een open planproces. Uitgangspunten van dit proces waren:

- Er wordt niet gestart met één voorstel of plan, maar met een **inventarisatie** van de problemen die moeten worden opgelost of aangepakt.
- De probleemstelling wordt niet alleen door de (rijks)overheid geformuleerd, ook problemen die worden ervaren door **burgers, belangengroepen en decentrale overheden** maken onderdeel uit van de inventarisatie.
- Het proces omvat een aantal **stappen**: voorbereiding/consultatie, probleemanalyse, opstellen van oplossingsrichtingen en toetsingscriteria, voorbereiding van het besluit en de besluitvorming.
- Het open planproces kent een zogenaamde '**bottom up**' structuur. Burgers, belangengroepen, lokale en provinciale overheden komen met problemen en oplossingsrichtingen en geven hun oordeel over de te nemen projectbeslissing. Ambtenaren en deskundigen leveren de nodige informatie en formuleren beleidsvoorstellen. Bewindslieden nemen uiteindelijk een besluit over nut en noodzaak en de nader uit te werken oplossingsrichting(en).
- Van tevoren staat niet vast wat de **uitkomst** van het proces zal zijn; er wordt dan ook niet gestreefd naar draagvlak voor één bepaalde oplossing. Draagvlak ontstaat door de kwaliteit en zorgvuldigheid van het proces.

Verkenning Ruimtetekort Mainport Rotterdam (VERM)

Het startpunt van de Verkenningsfase over de mainport Rotterdam was de 'Aanvangsbeslissing Verkenning Ruimtetekort Mainport Rotterdam', van het kabinet. Onder de verantwoordelijkheid van de projectminister van Verkeer en Waterstaat, mw. A.

Jorritsma-Lebbink, is daarop in samenwerking met de ministeries van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM), Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) en Economische Zaken (EZ) een interdepartementale projectorganisatie in het leven geroepen. Deze projectorganisatie was verantwoordelijk voor de inrichting en uitvoering van de Verkenningsfase omtrent het ruimtetekort in mainport Rotterdam.

Tijdens het open planproces van de Verkenningsfase was het doel vast te stellen wat de aard, omvang en urgentie was van het ruimtetekort in de mainport Rotterdam. Daarnaast moesten de mogelijke oplossingen voor dit eventuele ruimtetekort worden verkend. Mocht er van een ruimteprobleem sprake zijn, dan was het aanleggen van een tweede Maasvlakte door het kabinet aangemerkt als één van de mogelijke oplossingsrichtingen. Van tevoren stond dus niet vast wat de uitkomsten zouden zijn. In de aanvangsbeslissing van het kabinet werd expliciet vermeld dat er niet gestreefd zou worden naar een draagvlak voor één bepaalde oplossing.

De uitkomsten hebben geleid tot een advies aan het kabinet in de vorm van een concept-projectbeslissing. Onder andere op basis hiervan heeft het kabinet een besluit genomen over nut en noodzaak van een uitbreiding van mainport Rotterdam.

Parallel aan de Verkenning Ruimtetekort Mainport Rotterdam is de planvorming van het ROM-Rijnmondproject Maasvlakte 2 voortgezet. De projectorganisatie Maasvlakte 2 heeft binnen dat kader op de aard, omvang en urgentie van het ruimtetekort in de Rotterdamse haven en op de mogelijke vorm, ligging en effecten van een tweede Maasvlakte verder gestudeerd.

Organisatie

Tijdens de Verkenningsfase is gedurende één jaar met verschillende maatschappelijke groeperingen gediscussieerd over het gesignaleerde ruimtetekort in de mainport Rotterdam en de mogelijke oplossingsrichtingen daarvoor. De partijen die deelnamen aan deze discussie zijn globaal in vier groepen te verdelen: burgers, bestuurders, belangengroepen en deskundigen.

Bij de discussie over het ruimteprobleem van de mainport Rotterdam is gekozen voor een nationale opzet, uitgevoerd in verschillende regio's in Nederland, uitgaande van de gedachte dat de mainport Rotterdam als een landelijk netwerk is op te vatten. Binnen het project VERM was de mainport Rotterdam dan ook als volgt gedefinieerd:

'De haven van Rotterdam en daaraan functioneel verbonden locaties, die samen optimale kansen bieden voor de verwerking van havengerelateerde goederenstromen en de daaraan verwante handels-, logistieke en industriële activiteiten, met als doel het creëren van in-

komen (bijdrage aan het Bruto Nationaal Produkt) en werkgelegenheid in de regio Rijnmond en de rest van Nederland'.

In de Verkenningfase is daarom ook gekeken naar wat regio's buiten de Rijnmond konden bijdragen aan het oplossen van het ruimtetekort in Rijnmond. Een belangrijk selectiecriteria om locaties in de Verkenningfase te betrekken was het feit dat zij ruimte zouden kunnen bieden (naar aard en omvang) aan activiteiten waarvoor de mainport Rotterdam mogelijk een ruimteprobleem verwacht. Naast Rijnmond zijn vier havenregio's geselecteerd voor deelname aan de discussie: Amsterdam-Noordzee-kanaal-gebied (ANZKG), Vlissingen /Terneuzen, Noord-West-Brabant (Moerdijk), Delfzijl- /Eemshaven. Daarnaast namen twee inlandlocaties deel: Knooppunt Arnhem- /Nijmegen (KAN) en Venlo.

Begeleidingscommissie VERM

Door de minister van Verkeer en Waterstaat is een begeleidingscommissie voor de Verkenningfase samengesteld. De taken van deze commissie waren:

- Beoordelen van de **aanpak** van de Verkenningfase.
- Beoordelen van de wijze waarop maatschappelijke **actoren** bij het proces werden betrokken.
- Beoordelen van de **communicatie** tussen het Rijk en de andere procespartners.
- Beoordelen van de in het proces getroffen waarborgen voor een inhoudelijke **onderbouwing** van de Verkenningfase.

De Begeleidingscommissie bestond uit zes leden. De heer L.M.L.H.A. Hermans (Commissaris van de Koningin in Friesland) was voorzitter, de overige leden waren:

- Ir. J. van Dixhoorn, (ex-directeur-generaal Rijkswaterstaat, betrokken bij Maasvlakte 1).
- Ir. B. van Nederveen (ex-Hoechst).
- Prof. dr. P. Nijkamp (vakgroep Ruimtelijke Economie, Vrije Universiteit van Amsterdam).
- Mevrouw ir. L.E. Stolker-Nanninga (oud-gedeputeerde Milieu van Zuid-Holland).
- Mevrouw prof. dr. J.M. Cramer (Raad voor Verkeer & Waterstaat, voormalig lid commissie Betuwelijn, vakgroep Milieukunde, Universiteit van Amsterdam).
- Secretaris: drs J. van der Zijde (Van de Bunt Adviseurs).

De commissie heeft gedurende het proces driemaal gerapporteerd aan de minister van Verkeer en Waterstaat.

Fasen van het proces

Bij de aanvangsbeslissing is vastgesteld dat de Verkenningfase één jaar in beslag zou nemen. Het open planproces is vervolgens ingedeeld in vier verschillende fasen:

Fase 1: consultatie

De betrokken overheden en belangenorganisaties gaven aan hoe zij tegen het probleem aankijken.

Fase 2: probleemanalyse

Nadere formulering en analyse van de problemen door betrokken overheden, belangenorganisaties en geïnteresseerde burgers.

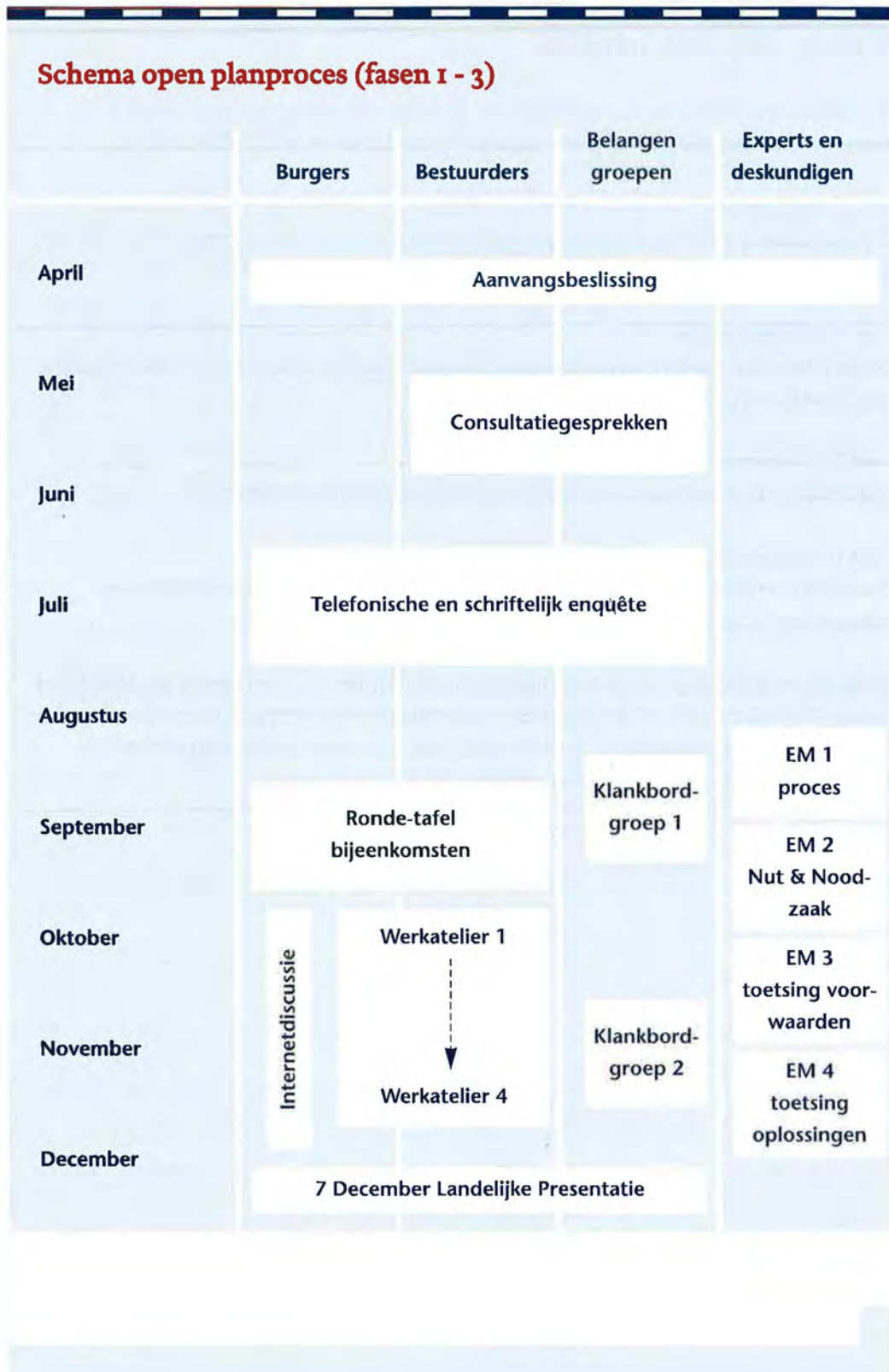
Fase 3: formulering oplossingsrichtingen

Uitwerken van oplossingsrichtingen voor de gesignaleerde problemen.

Fase 4: besluitvorming

Ambtelijke voorbereiding van de concept-projectbeslissing op basis waarvan het kabinet een besluit heeft genomen.

Deze fasen zijn in de praktijk niet volgtijdelijk doorlopen. In de volgende hoofdstukken worden ze, voor de overzichtelijkheid, wel als afzonderlijke stappen besproken. Bij elke fase wordt eerst kort aandacht besteed aan de aanpak, waarna de hoofdlijnen van de resultaten voor de Verkenningfase volgen.

Schema open planproces fase 4

	Burgers belangen groepen	Projectorganisatie VERM	ambtelijk traject + kabinet
December	7 December Landelijke Presentatie		
Januari	Nationaal werkatelier	Onderzoeksresultaten	Tussenrapport Begeleidingscie
	Werkatelier 5 + KBG 3	1e concept projectbeslissing	Externe adviesorganen
Februari	Opiniewijzer		RPC/RMC, ICES
	Opinieiders		
Maart	KGB 4 + Nat. WA 2	2e concept projectbeslissing	
	Bestuurlijke Ondersteuning		
April	Afsluiting open planproces Ambtelijke voorbereiding leidend tot een kabinetsbesluit		

Consultatie

FASE 1

Opzet

In de eerste fase van het open planproces zijn door de projectdirecteur VERM gesprekken gevoerd met belangenorganisaties en bestuurders in de direct betrokken regio's. Het doel van deze gesprekken was om de betrokken partijen kennis te laten maken met de plannen van de projectorganisatie. Daarnaast kon men aanbevelingen doen over de opzet van het open planproces. De gesprekspartners brachten in deze gesprekken ook knelpunten en kansen naar voren die zij zagen bij een mogelijke uitbreiding van mainport Rotterdam.

In fase 1 zijn vertegenwoordigers geconsulteerd van belangenorganisaties op het gebied van recreatie, natuur, milieu en economie en deskundigen uit de wetenschappelijke wereld. Daarnaast zijn bestuurders van lokale en/of regionale overheden geconsulteerd en heeft de projectdirecteur gesproken met voorzitters van haven- en industrie-schappen uit Rijnmond, Amsterdam-Noordzeekanaal-gebied, Moerdijk, Eemshaven-/Delfzijl, Knooppunt Arnhem- Nijmegen, Venlo en Vlissingen/Terneuzen.

Uit de verslagen van de consultatiegesprekken is een bloemlezing samengesteld, die gebruikt is bij de ronde-tafelgesprekken en de zogeheten werkateliers van fase 2 en 3. Deze bloemlezing geeft de aandachtspunten weer, die door de gespreksdeelnemers uit

fase 1 van belang voor VERM werden geacht. In de bijlage is deze bloemlezing opgenomen, samen met een volledige lijst van de gesprekspartners (zie bijlage 2).

Resultaten

Belangenorganisaties

De belangenorganisaties gaven aan een goed georganiseerde discussie over nut en noodzaak zeer belangrijk te vinden. Onderzocht moest worden of het wel nuttig en noodzakelijk zou zijn om de mainport Rotterdam uit te breiden. Men drong erop aan gebruik te maken van bestaand onderzoeksmateriaal. De vrees bestond dat door het uitzetten van nieuw onderzoek tijdverlies zou optreden. Een Verkenningsfase zou op die manier de besluitvorming alleen maar vertragen.

Ook bestond onder een deel van de gesprekspartners wantrouwen over de rol van de gemeente Rotterdam en over de onafhankelijkheid van de Verkenningsfase. De belangenvertegenwoordigers benadrukten dat er voor gewaakt moest worden dat de informatievoorziening eerlijk en onafhankelijk zou zijn.

Lokale/regionale politici

Bij het instemmen met een Verkenningsfase werden door de betrokken gemeenten en provincies tevens een aantal kanttekeningen geplaatst bij de status van de discussie en de uitkomsten hiervan. De wens werd uitgesproken dat de gemeente Rotterdam zich zou binden aan de uitkomsten en oplossingen van de Verkenningsfase.

Probleemanalyse

FASE 2

Opzet

Het doel van fase 2, de probleemanalyse, was het in kaart brengen van nut en noodzaak van het oplossen van het ruimtetekort in mainport Rotterdam. Hiervoor zijn in deze fase verschillende instrumenten ingezet.

Allereerst zijn er in Rijnmond steekproefgewijs telefonische enquêtes gehouden. Daarnaast zijn in landelijke en regionale dagbladen schriftelijke enquêtes gepubliceerd. Aansluitend zijn er in de zeven regio's ronde-tafelgesprekken gehouden.

Parallel aan de ronde-tafelgesprekken vonden twee expertmeetings plaats. Aan de eerste namen deskundigen op het terrein van bestuurskunde en beleidsvorming deel. Tijdens de tweede expertmeeting hebben deskundigen op het gebied van verkeer en vervoer, ruimtelijke ordening, natuur en milieu, en economie hun visie gegeven op de trends die van invloed zijn op de ontwikkeling van mainport Rotterdam. Tenslotte is er een klankbordgroep georganiseerd, waaraan belangengroepen op het gebied economie, en van natuur en milieu deelnamen.

Opzet en uitkomsten van deze activiteiten zullen nu volgend kort worden besproken.

Telefonische en schriftelijke enquêtes

In de regio Rijnmond zijn steekproefgewijs ruim 1.000 telefonische interviews afgenomen met in de regio wonende burgers. Interviewers waren leden van Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland, gemeenteraadsleden, leden van Colleges van Burgemeester en Wethouders, vertegenwoordigers van belangenorganisaties, vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties en leden van de projectorganisatie VERM. Daarnaast is er in het hele land een schriftelijke enquête gehouden, in de vorm van een vragenlijst in landelijke en regionale dagbladen (4.044 respondenten). De landelijke enquête had tot doel burgers, bestuurders en belangengroepen te betrekken bij het nadenken over het ruimtetekort in de mainport Rotterdam en over mogelijke oplossingen voor dit tekort.

Relatief meer mannen dan vrouwen (hoog opgeleiden tussen 34 en 75 jaar) hebben deze vragenlijst teruggestuurd. In alle regio's bleek een deel van de respondenten economisch gebonden te zijn aan de Rotterdamse haven, per regio variërend van éénvijfde tot iets meer dan de helft. Het grootste deel van de respondenten was afkomstig uit de regio Rijnmond (38%). Van de resultaten van de interviews en enquêtes is een verslag gemaakt. Dit verslag is gebruikt in de ronde-tafelgesprekken en in de werkateliers. In hoofdstuk 7 worden de resultaten van de enquête verder behandeld. Een samenvatting van de resultaten is opgenomen in de bijlage (zie bijlage 3).

Second opinion

Na de presentatie van de resultaten van de schriftelijke en telefonische enquêtes bleek dat de Stichting Natuur en Milieu bedenkingen had over de methode en het resultaat van de enquêtes. De vraag was in hoeverre aan de resultaten van het onderzoek conclusies mochten worden verbonden. Om deze vraag te beantwoorden, is een second-opiniononderzoek uitgevoerd door dr. Ph. van Praag jr., die als wetenschapper verbonden is aan de Universiteit van Amsterdam, Vakgroep Politicologie.

De conclusies van dit onderzoek waren:

- De **bruikbaarheid** van de telefonische enquête is aanzienlijk groter dan de schriftelijke enquête.
- Beide vormen echter een goede basis voor het leveren van **discussie-materiaal** voor fase 2 en 3.
- Het is gerechtvaardigd om op basis van de telefonische enquête te concluderen dat een zeer ruime meerderheid van de bewoners van Rijnmond in principe **positief** staan tegenover een uitbreiding van de havenactiviteiten.
- Het is niet gerechtvaardigd om op basis van de enquêtes te concluderen dat er een maatschappelijk **draagvlak** voor uitbreiding is.

Het rapport van het second-opiniononderzoek is opgenomen in de bijlage (zie bijlage 4)

Ronde-tafelgesprekken

Aansluitend op de enquêtes zijn ronde-tafelgesprekken gehouden, waarin de resultaten van de interviews en enquêtes zijn besproken. Daarnaast waren de voorwaarden die men stelt aan een eventuele uitbreiding van de mainport Rotterdam onderwerp van gesprek. Aan de hand hiervan werden de wensen en zorgen van burgers en lokale overheden en belangengroepen geïnventariseerd en aangevuld. Tijdens de ronde-tafelgesprekken werden vervolgens aandachtspunten benoemd voor de werkateliers uit de volgende fase van het open planproces.

Burgers die deelnamen aan de enquêtes en daarbij hadden aangegeven bij de Verkenningsfase betrokken te willen blijven, zijn uitgenodigd voor de ronde-tafelgesprekken. Daarnaast zijn in elke regio vertegenwoordigers van lokale en provinciale overheden en maatschappelijke belangengroepen gevraagd om deel te nemen. In totaal zijn in de zeven regio's acht gesprekken gehouden: Rijnmond (2x), ANZKG, Delfzijl/Eemshaven, KAN, Moerdijk, Vlissingen/Terneuzen en Venlo.

Voor het inhoudelijke gedeelte van de ronde tafelgesprekken is door de projectorganisatie VERM een informatiepakket samengesteld. Dit pakket bevatte informatie over de opzet van de Verkenningsfase, een regio-specifiek dossier, een kaart van de regio en de bloemlezing en het verslag van de schriftelijke en telefonische enquêtes.

Resultaten

In totaal hebben ongeveer duizend mensen aan de gesprekken deelgenomen, zo'n 75 à 100 belangstellenden per bijeenkomst. De grote deskundigheid van de deelnemers was opvallend. Er waren veel burgers aanwezig die professioneel (werkzaam bij provincie, gemeente, havenbedrijf) bij het vraagstuk betrokken waren. De discussies verliepen, op een enkele uitzondering na, zeer constructief.

Na de ronde-tafelgesprekken bleek dat verschillende dossiers en regiokaarten onjuistheden bevatten. Deze zijn om die reden aangepast. Een samenvatting van de ronde-tafelgesprekken is opgenomen in de bijlage van dit verslag (zie bijlage 5).

Klankbordgroep

De klankbordgroep had tot doel uitgangspunten en overtuigingen van landelijke belangenorganisaties die betrokken zijn bij een (eventuele) uitbreiding van de mainport Rotterdam te bespreken en deze te relateren aan de wensen en zorgen van burgers en lokale- en regionale overheden.

Voor de klankbordgroep waren vertegenwoordigers van verschillende landelijke belangenorganisaties uitgenodigd op het gebied van economie, transport en logistiek, natuur en milieu, recreatie, visserij en landbouw.

Resultaten

De natuur- en milieugroepen benadrukten in de klankbordgroep dat de procesaanpak er niet toe moest leiden dat er te snel naar oplossingen zou worden gekeken. Zij waren van mening dat een goede analyse van het probleem van groot belang was voor de Verkenningsfase.

De economische belangengroepen brachten naar voren het proces zinvol te vinden, als men tenminste niet zou proberen opnieuw het wiel uit te vinden.

Een uitgebreide beschrijving van de resultaten van de klankbordgroep is te vinden in de bijlage van dit verslag (zie bijlage 6).

Expertmeeting I

De eerste expertmeeting was vooral bedoeld om kritisch commentaar te krijgen op de werkwijze van de projectorganisatie VERM en op de gekozen opzet voor het open planproces. Voor deze bijeenkomst was een aantal wetenschappers en deskundigen uitgenodigd die ervaring hebben met beleidsvormingsprocessen.

Resultaten

Uit de bijeenkomst kwam naar voren dat de open aanpak, met aandacht voor alle betrokkenen, door de deskundigen zeer werd gewaardeerd. Wel miste men de inbreng van potentiële ondernemers en investeerders in de havenactiviteiten. De deelnemers pleitten ervoor hen ook bij de Verkenningsfase te betrekken. Naar aanleiding van deze opmerking ontstond bij VERM het idee dat het wenselijk zou zijn een interviewreeks uit te voeren met een aantal opinieleiders uit deze groep. Dit idee is niet meteen uitgewerkt. In fase 4 zijn dergelijke interviews wel gehouden.

Kritiek hadden de wetenschappers op de manier waarop het uitwerken van de oplossingsrichtingen was georganiseerd (per regionaal werkatelier). De regio's zouden elkaars oplossingen pas leren kennen bij de eindmanifestatie. Voorgesteld werd om op een eerder moment in het proces 'kruisbestuiving' tussen de regio's te bevorderen. Daarvoor zijn later in het proces twee nationale werkateliers georganiseerd, waarin een vertegenwoordiging van elk regionaal werkatelier zitting had.

Tenslotte pleitten de aanwezige deskundigen voor een krachtenveldanalyse waarbij de diverse spelers en hun (machts)-positie in kaart zouden worden gebracht. Dit punt is in het open planproces niet verder uitgewerkt.

Een uitgebreide beschrijving van de resultaten van expertmeeting I is te vinden in de bijlage (zie bijlage 7).

Expertmeeting 2

Expertmeeting 2 had betrekking op de inhoudelijke kant van het ruimteprobleem. Experts gaven hun visie op trends die van invloed zijn op de ontwikkeling van de mainport Rotterdam. Tijdens deze bijeenkomst is tevens de mainportgedachte uitgewerkt en gedefinieerd naar de reikwijdte, het netwerk en de elementen die er deel van uitmaken. Ook vond een discussie plaats over de dubbele doelstelling van versterking van de economische structuur én van de leefomgeving, zoals die is vastgelegd in de aanvangsbeslissing. Tenslotte zijn lacunes in de onderzoeksgegevens besproken.

Voor deze expertmeeting waren wetenschappers en deskundigen uitgenodigd, met inhoudelijke ervaring op het gebied van economie en werkgelegenheid, milieu, logistiek en transport, natuur en recreatie, landbouw, natuurbeheer, visserij, ruimtelijke ordening en ontwikkelingsprocessen.

Dezelfde groep is later ook uitgenodigd voor een tweede bijeenkomst (expertmeeting 3) tijdens fase 3 van het open planproces. De resultaten van de bijeenkomst waren niet van invloed op de vorm van het proces en zullen daarom in dit kader niet nader worden besproken.

Een verslag van expertmeeting 2 is te vinden in de bijlage van dit verslag (zie bijlage 8).

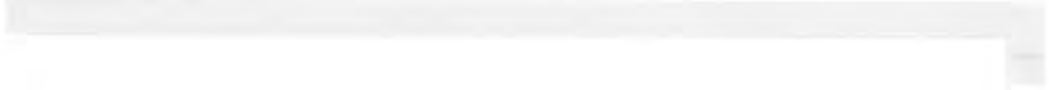
Verslaglegging fase 2

Aan het einde van fase 2 is een verslag gepresenteerd van alle gehouden activiteiten. Het verslag markeerde de overgang van de probleemanalyse naar het uitwerken van de oplossingsrichtingen. De belangrijkste conclusies van dit verslag zijn voorgelegd aan de werkateliers, de Stuurgroep VERM (gevormd door directeuren van de betrokken ministeries), de Begeleidingscommissie van de projectorganisatie VERM en aan de minister van Verkeer & Waterstaat.

Het verslag van fase 2 omvatte de volgende onderdelen:

- De **aanvangsbeslissing** van het kabinet.
- Inhoudelijk verslag van de **consultatieronde**
- Inhoudelijk verslag van de **interviews en enquêtes**
- De door de projectgroep VERM voorgestelde **oplossingsrichtingen en toetsingscriteria**
- Een verslag van de **expertmeetings**
- De resultaten van de **ronde-tafelbijeenkomsten**
- De agenda en de instructies voor de **werkateliers**

Het verslag is in de bijlage van dit verslag opgenomen (zie bijlage 9).

Formulering oplossingsrichtingen

FASE 3

Opzet

In fase 3 van het open planproces lag de nadruk op het formuleren van de oplossingsrichtingen voor het eventuele ruimtetekort in mainport Rotterdam. Hiertoe zijn verschillende activiteiten georganiseerd. De regionale werkateliers vormden daarvan het belangrijkste onderdeel, waarvan er in elke regio vier werden gehouden. In deze werkateliers is gediscussieerd over de volgende onderwerpen:

- Nut en noodzaak van uitbreiding van **havengerelateerde** activiteiten.
- Mogelijke **oplossingsrichtingen** en gewenste bedrijvigheid in de betreffende regio, gerelateerd aan het ruimtetekort in mainport Rotterdam.
- Aan de oplossingen gekoppelde **voorwaarden**.
- Noodzakelijke **maatregelen** bij de voorgestelde oplossingen.

Deze maatregelen hadden betrekking op infrastructuur, bedrijfslocaties, logistiek en op de kwaliteit van de leefomgeving.

In fase 3 zijn tevens twee expertmeetings en een extra klankbordgroep ('klankbordgroep-plus') georganiseerd. De expertmeetings werden tussen het tweede en het derde en tussen het derde en het vierde werkatelier gehouden. Het doel van deze bijeenkomsten was het beantwoorden van de vragen die uit de werkateliers en het beoordelen van de oplossingsrichtingen naar voren kwamen. Ook de werkwijze van VERM was

onderwerp van discussie. Het idee van een klankbordgroep-plus was het resultaat van een gesprek tussen VERM en de Stichting Natuur en Milieu. Deze bijeenkomsten zullen na de werkateliers worden besproken.

Werkateliers

In de regio's waar de ronde-tafelgesprekken zijn gehouden, zijn ook regionale werkateliers georganiseerd. Het doel van de werkateliers was de vraag naar nut en noodzaak te beantwoorden en oplossingsrichtingen te formuleren voor het ruimtetekort in mainport Rotterdam.

Aan het eind van elke ronde-tafelbijeenkomst werd aan de deelnemers de mogelijkheid geboden zich op te geven voor een werkatelier. Het aantal deelnemers en de samenstelling van de ateliers varieerden per regio. In de regio Rijnmond was de belangstelling zo groot dat er drie werkateliers moesten worden ingericht.

De werkateliers werden geleid door een onafhankelijke voorzitter. Aanvankelijk bestond het voornemen om in de zeven regio's zoveel mogelijk dezelfde agenda te hanteren. In de praktijk bleek dit echter niet mogelijk.

Regioteams

De werkateliers zijn inhoudelijk ondersteund door een regioteam. Dit team bestond uit ambtenaren van de regionale directies en diensten van de betrokken departementen. Deze ambtenaren namen deel aan de werkateliers en hadden vooral de taak het werkatelier en de resultaten daarvan inhoudelijk te ondersteunen.

Resultaten

Het functioneren van de regioteams verschilde per regio. In bepaalde regio's was het team erg betrokken bij het werkatelier en leverde het een belangrijke bijdrage. In andere regio's kwam het team nauwelijks van de grond. Ook de samenstelling varieerde. Dit kwam vooral omdat sommige directies voor meer dan één regio een vertegenwoordiger moesten leveren. Met name in West- en Zuid-Nederland veroorzaakte dit capaciteitsprobleem.

Adoptie-ouders

Uit de projectgroep VERM zijn per atelier twee leden aangewezen, die het werkatelier als het ware 'adopteerden'. Zij waren verantwoordelijk voor de inbreng van landelijke (onderzoeks)gegevens en inzichten en gaven daar zondig een toelichting op. Daarnaast

namen zij de vragen en wensen vanuit de werkateliers mee terug naar de projectgroep VERM en de landelijke expertmeetings.

Resultaten

Behalve Venlo hadden alle regio's twee adoptieouders. Over het algemeen heeft het instrument adoptieouder als schakel tussen de regionale werkateliers en de landelijke projectgroep VERM goed gefunctioneerd.

Agenda werkateliers

Voor elk van de vier werkateliers is een algemene agenda opgesteld, die verder regionaal werd ingevuld. In een enkel geval is volledig van de agenda afgeweken. Ondanks de verschillende agenda's en de verschillende tempo's waarin werd gewerkt, is het eindresultaat van de werkateliers op hoofdlijnen gelijk. In deel B van het projectverslag zal dieper worden ingegaan op de inhoud van de werkateliers. In dit gedeelte wordt vooral aandacht besteed aan de procesgang van de werkateliers. Van alle werkateliers is een verslag en een geïntegreerd eindverslag gemaakt. Het eindverslag is te vinden in de bijlage van dit verslag (zie bijlage 10).

Werkatelier 1

Nut en noodzaak en schets van oplossingsrichtingen

In het eerste werkatelier is gediscussieerd over nut en noodzaak van de uitbreiding van mainport Rotterdam. Daarna is door de deelnemers een beperkt aantal oplossingsrichtingen geschetst. De argumenten voor en tegen havenuitbreiding en de voorwaarden die men daarbij stelde, zijn geïnventariseerd. Atelierdeelnemers werden door de projectorganisatie van informatie voorzien, bestaande uit het verslag van fase 2, het verslag van expertmeeting 1 en 2, het verslag van de klankbordgroep, de mainport-definitie en een deel van de rapportage van de voorstudie Maasvlakte 2, fase 1 a.

Tussen werkatelier 1 en 2

In de periode tussen werkatelier 1 en 2 is door een aantal regioteams en de projectgroep VERM gepreciseerd welke consequenties en aspecten betrokken zouden moeten worden bij een verdere uitwerking van de gekozen oplossingsrichtingen. Zij baseerden zich daarbij op onderzoeksgegevens en inzichten in betrokken beleidsterreinen als economie,

transport en logistiek, natuur en milieu, recreatie e.d. Een dergelijk overleg is alleen gevoerd in de regio's waar dat noodzakelijk werd gevonden, zoals bijvoorbeeld in Rijnmond en in Delfzijl/Eemshaven.

Werkatelier 2:

Uitwerking oplossingsrichtingen, voorwaarden en maatregelen

In werkatelier 2 is verder gewerkt aan de in het eerste werkatelier geschetste oplossingsrichtingen. Per oplossingsrichting is een opsomming gemaakt van de voorwaarden en maatregelen die noodzakelijk, dan wel wenselijk werden geacht voor de gekozen oplossingsrichting. De ruimtelijke consequenties van de oplossingen zijn aangegeven op een kaart. Als input ontvingen de deelnemers aan werkatelier 2 resultaten van onderzoek naar kansrijke sectoren en kritische vestigingsplaatsfactoren, onderzoek naar de concurrentiepositie van Rotterdam, een inventarisatie van nog beschikbare terreinen in de verschillende regio's en een antwoord op de vragen uit werkatelier 1.

Werkatelier 3:

Consequenties voorgestelde maatregelen en eerste toetsing voorgestelde oplossingen

Werkatelier 3 startte met een presentatie van onderzoeksresultaten en van antwoorden op vragen die aan de expertmeeting waren voorgelegd. Met behulp van deze informatie schetsten de deelnemers per gekozen oplossingsrichtingen een precieser beeld van de bijbehorende maatregelen en de consequenties. Tevens werden de door VERM opgestelde criteria om de oplossingen te toetsen, beoordeeld en zonodig aangevuld. Als input voor dit werkatelier leverde de projectorganisatie een overzicht per regio van voorstellen om de infrastructuur, bedrijfslocaties, logistiek en leefomgeving op te waarderen, de genoemde toetsingscriteria, een verslag van expertmeeting 3 en een samenvatting van sectorstudies, waarin potentiële groeisectoren voor de mainport Rotterdam zijn geïnventariseerd.

Werkatelier 4:

Prioriteiten in maatregelen, voorkeuren in oplossingsrichtingen en vervolgprocedure

In werkatelier 4 is in elke regio gewerkt aan een eindproduct, dat de basis vormde voor een presentatie van de resultaten op de (feestelijke) landelijke manifestatie op 7 december 1996. In dit werkatelier zijn door de deelnemers voorwaarden en maatregelen vastgesteld die zij verbinden aan de gekozen oplossing. Daarnaast zijn de zwakke en sterke punten van de regio geformuleerd. Al deze punten zijn samengevat in een eindverslag van de werkateliers (opgenomen als bijlage 10) en gepresenteerd op de landelijke presentatie-bijeenkomst. De input voor werkatelier 4 bestond uit een verslag van expertmeeting 4.

Resultaten werkateliers

In totaal zijn in de zeven regio's negen werkateliers gehouden (Rijnmond beschikte over drie verschillende werkateliers). Per werkatelier kwam men viermaal bijeen. Het gemiddelde aantal deelnemers was 30 à 50 per werkatelier. De betrokkenheid van de deelnemers was groot. Per regio hadden de werkateliers een verschillende samenstelling. Zowel burgers, belangengroepen, ambtenaren, politieke groeperingen als het bedrijfsleven namen deel. Een groot aantal van de deelnemers was zelf persoonlijk of professioneel betrokken bij het onderwerp van discussie. De deelname van de natuur- en milieugroeperingen was echter laag.

De discussie over de nut en noodzaak is in sommige werkateliers slechts marginaal gevoerd. In deze werkateliers hebben de deelnemers meteen toegewerkt naar oplossingsrichtingen. Deze oplossingsrichtingen waren, ondanks het nationale perspectief, vaak sterk regionaal georiënteerd. De resultaten van de werkateliers waren, ondanks de wisselende samenstelling en discussies, op hoofdlijnen gelijk. Het resultaat van de werkateliers komt aan de orde in deel B van het verslag. Een eindverslag is te vinden in de bijlage (zie bijlage 10).

Expertmeeting 3

In de periode tussen werkatelier 2 en werkatelier 3 is een derde expertmeeting georganiseerd. De expertmeeting bestond uit wetenschappers vanuit verschillende disciplines: milieu, natuur en recreatie, (ruimtelijke) economie, besluitvormingsprocessen en kustmorfologie. Tevens nam een onderzoeker van Buck Consultants International deel aan

deze bijeenkomst. Het doel van de derde expertmeeting was om op concrete vragen uit de werkateliers antwoorden te formuleren en om vanuit een nationaal perspectief te kijken naar de door de werkateliers geformuleerde voorwaarden en maatregelen. De deskundigen wezen op de consequenties van bepaalde oplossingen en op de relatie met bestaande plannen. Ook deden zij uitspraken over de haalbaarheid van bepaalde voorstellen in termen van tijd, geld en knelpunten die overwonnen moeten worden. Tevens beoordeelden de experts de werkwijze van de projectgroep VERM om de regionale oplossingsrichtingen te toetsen.

Resultaten

Het resultaat van de expertmeeting had vooral betrekking op de inhoud van de projectbeslissing. Toch werden er, zij het beperkt, een aantal opmerkingen gemaakt over de procesgang. Allereerst benadrukten de deskundigen dat een procesgang van een jaar erg kort is. Zo'n korte procesgang zou grote risico's met zich mee kunnen brengen. Essentieel was daarom een marge in te bouwen in de oplossingsrichtingen die zouden worden beschreven in de projectbeslissing. Daarnaast werd gesuggereerd dat het probleem van de Verkenningsfase niet goed gedefinieerd was; een discussie over nut en noodzaak (zoals gevoerd in het eerste werkatelier) is volgens hen in de praktijk alleen mogelijk nadat de verschillende oplossingsrichtingen in kaart zijn gebracht. Over de werkwijze van VERM was men over het algemeen zeer positief. Een volledig verslag van deze bijeenkomst is in de bijlage van dit verslag opgenomen (zie bijlage 11).

Expertmeeting 4

Tussen werkatelier 3 en 4 is expertmeeting 4 gehouden. Deze had dezelfde samenstelling als de vorige bijeenkomst van deskundigen. Het doel van de meeting was om de haalbaarheid van de oplossingsrichtingen die in de werkateliers waren ontwikkeld te bespreken en ze te beoordelen op mainport-relevantie en de bijdrage aan een verbetering van de leefomgeving. Vooral dat laatste onderdeel kreeg nadrukkelijk aandacht. Tenslotte is tijdens deze bijeenkomst door de deskundigen met de projectorganisatie meegedacht over het karakter van de uiteindelijke projectbeslissing.

Resultaten

Ook in deze expertmeeting is voornamelijk inhoudelijk van gedachten gewisseld, een beperkt aantal opmerkingen had betrekking op de procesgang. Volgens de deskundigen was tijdens het proces een steeds praktischer aanpak van het open planproces gehanteerd. Het probleem dat zij daarbij zagen, was dat bepaalde zaken onderbelicht bleven, omdat ze nog niet relevant, maar misschien ook omdat ze te lastig waren.

De indeling in fasen zag men als een voordeel van het open planproces. Op deze manier was het mogelijk bepaalde onderwerpen, zoals de effecten op het milieu, op verschillende manieren terug te laten komen.

Een volledig verslag van expertmeeting 4 is in de bijlage van dit verslag opgenomen (zie bijlage 12).

Klankbordgroep-plus

In de periode tussen werkatelier 2 en 3 is op voorstel van de Stichting Natuur en Milieu een klankbordgroep-plus georganiseerd. Zij waren van mening dat er in de werkateliers te weinig was ingegaan op nut en noodzaak van een uitbreiding van mainport Rotterdam. De deelnemers aan de werkateliers zouden te snel zijn overgegaan tot het formuleren van oplossingsrichtingen voor het vermeende ruimtetekort. Met Stichting Natuur en Milieu is daarom afgesproken een extra klankbordgroep in te lassen en die te wijden aan de vraag naar nut en noodzaak van een uitbreiding. Dit bood tevens een gelegenheid de discussie over nut en noodzaak vanuit een boven-regionaal perspectief te voeren. De deelnemers aan de klankbordgroep-plus bestonden uit landelijke belangenorganisaties op het gebied van economie en milieu.

Tijdens de bijeenkomst werd over twee onderwerpen gediscussieerd. Het eerste betrof de visie van de deelnemers op de mogelijkheden van duurzame economische ontwikkeling in Nederland. Het tweede gedeelte was toegespitst op de aard, omvang en urgentie van het ruimtetekort in mainport Rotterdam. In de klankbordgroep-plus-bijeenkomst werden geen uitspraken gedaan over de procesgang van de Verkenningsfase. De bijeenkomst zal daarom verder worden besproken in deel B, de inhoudelijke rapportage. Een verslag van de bijeenkomst en een deelnemerslijst is in de bijlage opgenomen (zie bijlage 13).

Landelijke presentatie-bijeenkomst

Ter afsluiting van de werkateliers is een feestelijke landelijke presentatie-bijeenkomst georganiseerd. Het doel van deze bijeenkomst was om de deelnemers van met name de regionale rondetafelgesprekken en de werkateliers kennis te laten nemen van elkaars ideeën. Tevens markeerde deze dag de overgang van de regionale discussies naar een discussie op nationaal niveau. Aanvankelijk was de gedachte om hiermee tevens het open planproces af te ronden. Later is echter besloten nog een vijfde werkatelier in te lassen. Een gecombineerde klankbordgroep en nationaal werkatelier in de vierde fase vormde uiteindelijk de afsluiting van de dialoog met de samenleving.

De landelijke presentatie-bijeenkomst vond plaats in 'De Flint' te Amersfoort. In de grote zaal was een kaart van Nederland uitgelegd, waar alle werkateliers op hun 'eigen locatie' hun visie konden presenteren op nut en noodzaak van uitbreiding van mainport Rotterdam en de bijdrage aan het oplossen van het ruimteprobleem. In de loop van de dag werden verschillende discussies gevoerd door experts, vertegenwoordigers van belangengroeperingen, Tweede-Kamerleden en deelnemers aan de werkateliers. De onderwerpen van deze discussies waren onder andere: 'Het open planproces', 'Werk, werk, werk maar voor wie?' en 'Mobiliteit en bereikbaarheid'. Ook bezocht projectminister Jorritsma de bijeenkomst. Zij sprak de deelnemers toe en maakte een ronde langs alle regiostands waar zij de woordvoerders vroeg naar de opvattingen en ideeën in hun regio over het ruimtetekort in mainport Rotterdam.

Resultaten

Aan de landelijke presentatie namen ongeveer 350 mensen deel. Zij waren over het algemeen zeer positief over de dag en de organisatie. De bijeenkomst is door een extern bureau geëvalueerd. Een verslag van de resultaten van de evaluatie is te vinden in hoofdstuk 8 van dit verslag.

Nationaal werkatelier

Tijdens expertmeeting 1 is voorgesteld een landelijk werkatelier te organiseren, om de resultaten van verschillende regio's met elkaar te confronteren en de oplossingsrichtingen in een nationaal perspectief te zetten. De deelnemers aan het nationale werkatelier waren de vertegenwoordigers van het regionale werkatelier (2 à 3 personen per regio), de adoptie-ouder en een wetenschapper. De aanwezigheid van een wetenschapper had tot doel specifieke vragen van de deelnemers te beantwoorden. Daarnaast werd hij gevraagd zijn mening te geven over de zaken die aan de orde kwamen.

Het doel van het nationale werkatelier was tweeledig. Ten eerste was het de bedoeling de regionale discussies, zoals die in de werkateliers zijn gevoerd, naar een nationaal niveau te brengen. Door de bijeenkomst konden de regiovertegenwoordigers elkaar beter leren kennen en raakten ze op de hoogte van de verschillende meningen en mogelijkheden. Hierdoor kregen de deelnemers een duidelijk beeld van de knelpunten die op nationaal niveau kunnen ontstaan tussen de oplossingsrichtingen van de verschillende regio's.

Het tweede doel van de bijeenkomst was het bespreken van de werkwijze die gehanteerd zou worden om tot de projectbeslissing te komen. Daarbij kwamen ook de toetsingscriteria, die gebruikt zouden worden voor het beoordelen van de oplossingsrichting, aan bod.

Resultaten

Over het algemeen waren de deelnemers het eens met de werkwijze zoals die was voorgesteld door de projectorganisatie VERM. Zij wezen echter op enkele onvolkomenheden in de uitvoering van het proces. Allereerst vond men de samenstelling van de werkateliers soms te eenzijdig. Daardoor zouden ook de resultaten eenzijdig kunnen zijn. Door zowel VERM als de werkateliervoorzitters is geprobeerd de groepen breed samen te stellen en waar nodig aan te vullen, maar dit is niet altijd gelukt. Daarnaast werd opgemerkt dat informatie de deelnemers vaak te laat bereikte.

Een volledig verslag van deze bijeenkomst is opgenomen in de bijlage (zie bijlage 14).

Internetdiscussie

Tijdens de Verkenningsfase was er een speciale VERM-site ingericht op Internet. Deze was voor iedereen toegankelijk. Op deze site was informatie over het open planproces te verkrijgen en kon aan dezelfde discussie worden deelgenomen als in de ronde-tafelgesprekken en de werkateliers. Gedurende fase 3 van het planproces was de belangrijkste activiteit op deze site een essaywedstrijd. Bezoekers van de VERM-site werden uitgenodigd om in maximaal 1.000 woorden hun visie te geven op de ruimteproblematiek in mainport Rotterdam en/of op het VERM-project zelf. Ondanks een eenmalige campagne in de landelijke kranten, in studentenbladen en in regionale bladen, waren er negen inzendingen. Een jury bestaande uit drs. E. Nijpels, drs. M. Stikker, prof. L. van den Berg en prof. P.W. Tops, beoordeelde de kwaliteit van de inzendingen. Een rapport over deze VERM-internetsite is opgenomen in de bijlage (zie bijlage 15).

Rapportage Begeleidingscommissie

In deze fase heeft de Begeleidingscommissie van VERM voor de eerste maal gerapporteerd. Op basis van het eindverslag van de fase van de probleemanalyse (fase 2) heeft de Begeleidingscommissie tijdens fase 3 aan de minister van Verkeer & Waterstaat haar voorlopige bevindingen gerapporteerd.

Eerste (tussen)rapportage

De Begeleidingscommissie formuleerde over het verloop van het open planproces verschillende kritiekpunten. Ten eerste miste de Begeleidingscommissie hierin het Gemeentelijk Havenbedrijf Rotterdam als 'ondernemende' partij. Ten tweede lag er in het open planproces volgens de commissie een te zwaar accent op burgerparticipatie in de Rijnmond en de geselecteerde regio's. Er was, behalve in het uitgezette onderzoek, te weinig aandacht voor een gerichte benadering van 'opinieleiders' van andere groepen belanghebbenden. Vervolgens was voor de Begeleidingscommissie niet duidelijk

waarom consultaties plaatsvonden in een aantal gebieden buiten de Rijnmond. Dit zou het risico van verwarring en te hoge verwachtingen kunnen geven. Tenslotte stelde de Begeleidingscommissie voor om, als alle onderzoeksresultaten bekend zouden zijn, een meer directe en concrete dialoog met een breder spectrum van belanghebbenden aan te gaan. Zij vond het ook wenselijk een extra terugkoppeling van de resultaten van het open planproces in te bouwen.

Resultaat

Aan de hand van deze rapportage is een aantal wijzigingen aangebracht in de aanpak van de besluitvormingsfase. Besloten werd om extra bijeenkomsten in te lassen om de resultaten van de Verkenningsfase terug te koppelen naar burgers en belangengroepen. Daarnaast is besloten om gesprekken met opinieleiders te houden. De extra activiteiten bestonden uit:

- Een extra **werkatelier** (5) voor de bespreking van alle onderzoeksresultaten.
- Een derde **klankbordgroep** van belanghebbende organisaties.
- Een tweede **nationaal werkatelier**
- Gesprekken met **opinieleiders**

Verslag fase 3

Aan het einde van fase 3 is een verslag gepresenteerd van alle activiteiten die in die fase van het open planproces zijn georganiseerd. Het verslag markeerde de overgang van de uitwerking van oplossingsrichtingen op regionaal niveau naar de besluitvorming op landelijk niveau. Het verslag is teruggekoppeld naar de deelnemers aan de regionale werkateliers.

In het verslag van fase 3 zijn opgenomen:

- Resultaten van de **werkateliers**
- Resultaten van de **expertmeetings**
- Presentatie van alle **oplossingsrichtingen** op basis van een 'besliswijzer'.
- Een verslag van de **presentatiebijeenkomst**

Het verslag van fase 3 is opgenomen in de bijlage van dit verslag (zie bijlage 16).

Besluitvorming

FASE 4

Opzet

In fase 4 van het planproces lag de nadruk op het formuleren van de projectbeslissing. De conceptversie is voorgelegd aan een aantal externe en ambtelijke adviesorganen: de Nationale Havenraad, de raad voor Milieubeheer, de raad voor Verkeer en Waterstaat, de commissie voor de m.e.r, de Rijksplanologische Commissie (RPC)/Rijksmilieuhygiënische Commissie (RMC), en de Interdepartementale Commissie voor Economische Structuurversterking (ICES). Een aantal van deze organen hebben in reactie op het concept een advies geven. Aan de hand van deze adviezen is een definitieve projectbeslissing geformuleerd, die aan het kabinet is voorgelegd.

In fase 4 is ten behoeve van de dubbele doelstelling van de Verkenningsfase (versterking van de economische structuur én de leefomgeving) een extra onderzoek uitgezet om de mogelijkheden voor het ontwikkelen van natuur- en recreatiegebieden bij het aanleggen van een tweede Maasvlakte in kaart te brengen. Rond datzelfde thema is met verschillende betrokken organisaties een workshop georganiseerd. Deze workshop had uitsluitend een inhoudelijke strekking en zal daarom in dit hoofdstuk niet verder besproken worden. Van het onderzoek wordt in hoofdstuk 7 kort verslag gedaan.

Omdat verschillende (belangrijke) onderzoeksresultaten pas laat beschikbaar zijn

gesteld, is besloten in deze fase van het open planproces nog een extra werkatelier (5) en klankbordgroep- plus (2) te organiseren. Tevens heeft er tegen het einde van de Verkenningfase een extra terugkoppeling plaatsgevonden in de vorm van een klankbordgroep, gecombineerd met een nationaal werkatelier.

De Begeleidingscommissie van VERM heeft in deze fase haar tweede rapportage en haar eindrapportage uitgebracht. De inhoud van de tweede rapportage komt later in dit hoofdstuk aan de orde. Het eindrapport is tegelijkertijd met dit verslag gepubliceerd en wordt daarom hierin niet behandeld. Het eindrapport is wel in het bijlage boek opgenomen (nr 28).

In haar eerste (tussen)rapportage gaf de Begeleidingscommissie aan dat het wenselijk zou zijn om een groep opinieleiders te consulteren over de uitbreiding van mainport Rotterdam. In fase 4 zijn deze gesprekken met de opinieleiders gevoerd. De resultaten zullen in dit hoofdstuk kort worden besproken.

Klankbordgroep-plus 2

Aanleiding voor het organiseren van de klankbordgroep-plus 2 was het beschikbaar komen van nieuwe onderzoeksresultaten, onder andere die van het Centraal Planbureau (CPB). Het doel van de bijeenkomst was om nogmaals over aard, omvang en urgentie van het ruimteprobleem in de mainport Rotterdam te discussiëren. Daarnaast werden meer specifieke onderwerpen behandeld, zoals de mogelijkheden voor bepaalde bedrijfssectoren om elders aan hun ruimtebehoefte te voldoen en de preciese invulling van de dubbele doelstelling van versterking van zowel economie als leefbaarheid. De samenstelling van de klankbordgroep-plus 2 was dezelfde als die van de eerste klankbordgroep-plus, aangevuld met vertegenwoordigers van het Centraal Planbureau. De Stichting Natuur en Milieu had wegens agendaproblemen afgezegd voor de bijeenkomst. De resultaten van deze bijeenkomst hadden geen betrekking op de procesgang van de Verkenningfase. Een verslag van klankbordgroep-plus 2 is opgenomen in de bijlage (zie bijlage 17).

Werkatelier 5

In fase 4 is tevens een extra werkatelier georganiseerd, met dezelfde samenstelling als de voorgaande. Het doel van dit werkatelier was het terugkoppelen van resultaten van het open planproces. Tijdens het werkatelier zijn de onderzoeksgegevens gepresenteerd waarop de projectbeslissing voor een belangrijk deel is gebaseerd. Daarna werd door de deelnemers aan de hand van deze informatie een oordeel gegeven over de grote lijnen van de projectbeslissing, zoals die waren beschreven in de zogenaamde brokstukken-notitie.

Een tweede onderdeel van het werkatelier was het bespreken van de activiteiten, zoals het nationale werkatelier, die na het vorige werkatelier waren georganiseerd. Tot slot volgde een toelichting op de verdere besluitvormingsfase en de uiteindelijke kabinetsbeslissing. Deelnemers aan dit werkatelier ontvingen als input de onderzoeksgegevens van het CPB, de brokstukkennotitie, een samenvatting van fase 1b van de projectorganisatie Maasvlakte 2, een verslag van het nationale werkatelier en het verslag van fase 3.

Resultaat

De opkomst van de deelnemers aan werkatelier 5 was minder goed dan bij voorgaande bijeenkomsten. Over het algemeen waren de reacties op de brokstukkennotitie positief. Men kon zich vinden in de conclusies die in de notitie uit de onderzoeksgegevens waren getrokken. Een samenvatting van de werkateliers is te vinden in de bijlage (zie bijlage 18).

Rapportage Begeleidingscommissie

In deze fase heeft de Begeleidingscommissie voor de tweede keer gerapporteerd aan de minister van Verkeer en Waterstaat.

Tweede rapportage

In haar tweede rapport concludeerde de Begeleidingscommissie dat de Verkenningsfase beter voorbereid, beter gestructureerd en beter uitgevoerd had moeten worden. Zij adviseerde de minister dan ook de projectbeslissing uit te stellen om op adequate wijze aan haar kritiekpunten tegemoet te kunnen komen. De voornaamste aanbeveling was dat in een gerichte dialoog met een breder spectrum van belanghebbenden moest worden gesproken. Daarmee werd bedoeld op gesprekken met opinieleiders op hoog niveau. Ten tweede stelde de commissie voor de projectorganisatie te versterken met een (proces-)bestuurder, die voor bijstelling van het proces zorg zou dragen.

Resultaten

Op basis van deze rapportage is de projectbeslissing één maand uitgesteld. Daarnaast is externe bestuurlijke ondersteuning aangetrokken. Deze wordt later in dit hoofdstuk besproken.

Presentatie concept-projectbeslissing

In fase 4 van het open planproces is de concept-projectbeslissing gepresenteerd aan een aantal ambtelijke organen. Het doel hiervan was om deze organen een eerste proeve van de conclusies voor te leggen en de gedachtengang van VERM over de oplossingsrichtingen op ambtelijk niveau af te stemmen.

De concept-projectbeslissing is gepresenteerd aan de Rijksplanologische Commissie (RPC)/Rijksmilieuhygiënische Commissie (RMC), aan het dagelijks bestuur van het Bestuurlijk Overleg van het Ruimtelijke-Ordening- en Milieu(ROM)-project Rijnmond (DB-BOR), aan de Interdepartementale Commissie voor Economische Structuurversterking (ICES) en de Nationale Havenraad en ter kennisgeving gestuurd aan de raad voor Milieubeheer en de raad voor Verkeer en Waterstaat. De laatste heeft daarop een brief geschreven aan de Begeleidingscommissie van VERM. De raad voor Milieubeheer heeft besloten op een later moment advies te geven, na de kabinetsbeslissing.

Daarnaast is advies gevraagd aan de Commissie voor de milieu-effectenrapportage (m.e.r.). Hieronder zal dit advies, en dat van het DB-BOR en de Nationale Havenraad, kort worden besproken.

Reactie Bestuurlijk Overleg ROM-Rijnmond (DB-BOR)

In het DB-BOR zijn vertegenwoordigd: Stichting Europoort Botlek Belangen, provincie Zuid-Holland, Stadsregio Rotterdam, Gemeente Rotterdam (voorzitter), Gemeentelijk Havenbedrijf Rotterdam, Rijkswaterstaat Zuid-Holland, Kamer van Koophandel Rotterdam en het ministerie van Verkeer & Waterstaat, in de persoon van de Directeur-Generaal voor het Vervoer. In het ROM-project Rijnmond zijn deze partijen samen verantwoordelijk voor de exploitatie en de inrichting van het gebied. Dat doen zij op basis van een dubbele doelstelling: het versterken van de mainport én het verbeteren van het leefklimaat. In het kader van de taakstelling van het ROM-project Rijnmond is daarom de concept-projectbeslissing van VERM ter discussie voorgelegd aan het dagelijks bestuur van het Bestuurlijk Overleg (DB-BOR). De reactie was voornamelijk inhoudelijk van aard en had geen verdere gevolgen voor de procesgang en zal dus in dit procesmatige verslag niet verder worden besproken.

Reactie Nationale Havenraad

In de Nationale Havenraad hebben tenminste zes vertegenwoordigers van het havenbedrijfsleven (zoals SHELL, FNV en CNV), het rijk (minimaal zes vertegenwoordigers), de gemeenten (bv gemeente Rotterdam) en andere openbare lichamen die bij zeehavenaangelegenheden betrokken zijn, zitting. De raad heeft tot taak de samenwerking tussen deze partijen te bevorderen en coördineert de beslissingen over zeehavenaangelegenheden die van zowel het rijk als van één of meer gemeenten of andere openbare lichamen besluitvorming vragen. Daarnaast verschaft en wint zij informatie in ten behoeve van de beleidsvoorbereiding.

De reacties op de presentatie van de concept-projectbeslissing aan de Nationale Havenraad waren voornamelijk inhoudelijk. De raad stelde daarbij wel dat de in het open planproces ontworpen netwerkfilosofie voor havenactiviteiten een zeer goede ontwikkeling is die moet worden vastgehouden. De raad stemde in de met voorgestelde oplossingsrichtingen.

Reactie Commissie voor de m.e.r.

Tijdens het proces is de Commissie voor de milieu-effectrapportage (m.e.r.) gevraagd advies uit te brengen over de kwaliteit en de volledigheid van de milieu-aspecten in de uitkomsten van de Verkenningsfase. Dit verzoek is mede gedaan met het oog op de eisen die gesteld worden aan een milieu-effectrapportage in een eventuele vervolprocedure.

Het advies dat de Commissie voor de m.e.r. uitbracht was voornamelijk inhoudelijk van aard. Toch had zij ook enkele opmerkingen over de procesgang. De Commissie signaleerde daarover dat de consultatiefase (fase 1) al was afgerond toen de eerste onderzoeksresultaten beschikbaar kwamen. Deze late beschikbaarheid, en het ontbreken van geschikt basismateriaal over het ruimtetekort en de leefomgeving, had volgens de commissie tot gevolg dat de consultatiefase ongestructureerd verliep. De consultatie was daardoor te breed opgezet en de diepgang van en de samenhang tussen de behandelde onderwerpen gering. Daarnaast waren de onderzoeksresultaten te eenzijdig gericht op de oplossingsrichting Maasvlakte 2, waardoor geen goede afweging gemaakt kon worden. Tenslotte deed de commissie een aantal aanbevelingen ten behoeve van de vervolprocedure na het kabinetsbesluit. Deze worden in deel B verder besproken. Het advies is opgenomen in de bijlage van dit verslag (zie bijlage 19).

Consultatie opinieleiders

Naar aanleiding van het advies van de Begeleidingscommissie van VERM is besloten een tweede ronde gesprekken te houden met opinieleiders. Met vooraanstaande personen uit het bedrijfsleven, belangengroepen en organisaties, die betrokken zijn bij de mainport Rotterdam, is gesproken over nut en noodzaak van uitbreiding. Daarnaast zijn de trends en ontwikkelingen van de verschillende sectoren die belangrijk zijn voor de haven (chemie, distributie en containers) geïnventariseerd. Ook werden vragen voorgelegd over de gevolgen voor de natuur en de leefbaarheid bij een eventuele aanleg van een tweede Maasvlakte.

Resultaten

In totaal zijn 18 gesprekken gevoerd met opinieleiders afkomstig uit het bankwezen, bedrijfsleven en belangengroepen, zowel over economische vraagstukken als over natuur en milieu. De resultaten van deze gesprekken waren hoofdzakelijk inhoudelijk van aard. Ten behoeve van de procesgang van de Verkenningsfase werd opgemerkt dat VERM in het open planproces te kleinschalig werkte. Daarmee werd met name gedoeld op de gevoerde gesprekken. VERM had zich meer moeten richten op de echte grote 'global players' die belangrijk zijn voor Rotterdam. Daarnaast werd de vraag gesteld waarom het bedrijfsleven niet vertegenwoordigd was in de werkateliers. Deze opmerking is meegenomen in de evaluatie van het open planproces. Van de individuele verslagen is een synthese gemaakt. Deze is opgenomen in de bijlage van dit verslag gevoegd (zie bijlage 20).

Opiniewijzer

De in fase 4 ontwikkelde 'opiniewijzer' had tot doel het draagvlak voor bepaalde oplossingsrichtingen te meten. Het onderzoek voor de opiniewijzer is uitgevoerd door het NIPO en mede begeleid door dr. Ph. van Praag jr, verbonden aan de Vakgroep Politicologie van de Universiteit van Amsterdam. Aan een representatieve steekproef zijn drie oplossingsrichtingen voorgelegd die uit het open planproces naar voren zijn gekomen. Daarnaast zijn dezelfde drie oplossingsrichtingen voorgelegd aan de deelnemers van de ronde-tafelgesprekken. Een beschrijving van de resultaten van dit onderzoek is te vinden in hoofdstuk 7 van dit verslag.

Klankbordgroep/nationaal werkatelier

Deze gecombineerde bijeenkomst van klankbordgroep en nationaal werkatelier vormde de inhoudelijke afsluiting van de dialoog met de samenleving. Op de bijeenkomst stonden de resultaten van de opiniewijzer en de conceptrapportage van VERM centraal. Aan de bijeenkomst werd deelgenomen door vertegenwoordigers van de (regionale) werkateliers, landelijke belangenorganisaties en provinciale overheden, en door de projectorganisatie Maasvlakte 2, de projectorganisatie VERM, wetenschappers en deskundigen.

De deelnemers werden individueel of per regio om commentaar gevraagd op de conceptrapportage van VERM, op het doorlopen proces en op de selectie via 'trechtering' van de uiteindelijke oplossingsrichtingen. Ook werd gevraagd wat zij de belangrijkste elementen vonden voor een advies aan het kabinet.

Resultaten

De opkomst voor deze bijeenkomst was groot. Door de deelnemers is intensief gediscussieerd over de voorgelegde onderwerpen. Over het algemeen had men waardering voor de delen A en B van het verslag van de projectorganisatie. Daarbij werd aangegeven dat een verbetering van de leefbaarheid en groei van de werkgelegenheid een belangrijke voorwaarde is bij de gekozen oplossingsrichtingen. Over de procesgang werd verder niets opgemerkt. De resultaten van de bijeenkomst zullen dan ook in Deel B verder aan de orde komen. Het verslag van deze bijeenkomst is opgenomen in het bijlageboek (zie bijlage 21).

Bestuurlijke ondersteuning

Naar aanleiding van de tweede rapportage van de Begeleidingscommissie van VERM is besloten bestuurlijke ondersteuning aan de projectorganisatie toe te voegen. Onder verantwoordelijkheid van de minister van Verkeer en Waterstaat hebben twee bestuurders,

de heer W.E. Scherpenhuijsen Rom RA en de heer drs. A.J. Middelhoek, gedurende een maand de vraag naar nut en noodzaak verder onderzocht.

De heer Middelhoek heeft zich bezig gehouden met het in kaart brengen van de verschillen tussen de prognoses van het Centraal Planbureau en Gemeentelijk Havenbedrijf Rotterdam over de omvang en de urgentie van het ruimtetekort in Rijnmond (de 'noodzaak'). De heer Scherpenhuijsen Rom heeft een aantal gesprekken met de milieubeweging en direct belanghebbenden gevoerd. Het doel van deze gesprekken was om de punten van overeenkomst en verschil van mening over een tweede Maasvlakte in beeld te krijgen (het 'nut'). Beide bestuurders hebben na afloop ten behoeve van de kabinetsbehandeling een advies aan de minister van Verkeer en Waterstaat uitgebracht. In de bijlage zijn de beide eindrapportages gevoegd (zie bijlage 26/27).

Afronding van de Verkenningsfase

Met de gecombineerde vergadering van het nationaal werkatelier en de klankbordgroep is de open dialoog met de samenleving afgesloten. In deze fase heeft de Commissie voor de m.e.r. nogmaals haar advies over de resultaten van de Verkenningsfase uitgebracht (zie bijlage 19) en heeft de begeleidingscommissie VERM haar eindadvies aan de Minister van Verkeer en Waterstaat uitgebracht (zie bijlage 28). Vervolgens heeft de projectgroep VERM de resultaten van het open planproces geanalyseerd en gecombineerd met de onderzoeksresultaten en is de concept-projectbeslissing formeel ter behandeling voorgelegd aan de RPC/RMC, de ICES, en de RROM en daarna voorgelegd aan de Ministerraad. Het kabinet heeft daarop een beslissing genomen over het ruimtetekort in mainport Rotterdam.

Onderzoek naar inhoud en proces

Tijdens de gehele Verkenningsfase zijn twee verschillende soorten onderzoek verricht. Ter onderbouwing van de projectbeslissing zijn inhoudelijke onderzoeken gedaan. Daarnaast is op diverse momenten de mening van de deelnemers aan de Verkenningsfase gepeild over het verloop van het open planproces.

De inhoud van de projectbeslissing is gebaseerd op verschillende vakinhoudelijke onderzoeken. Deze worden beschreven in hoofdstuk 7. De onderzoeken zijn verricht in opdracht van zowel de projectorganisatie VERM als de projectorganisatie Maasvlakte 2. De onderzoeksresultaten zijn in verschillende fasen van het proces als informatie voor de deelnemers aangeboden. De onderwerpen van onderzoek zijn in twee soorten te verdelen: onderzoeken ter ondersteuning van de probleemanalyse en onderzoeken met betrekking tot de oplossingsrichtingen.

Tijdens de vierde fase van het proces is een opiniewijzer-onderzoek verricht. Het doel van het opstellen van een dergelijke wijzer was om het maatschappelijk draagvlak voor de verschillende oplossingsrichtingen te peilen. Dit onderzoek zal eveneens in hoofdstuk 7 aan de orde komen.

De onderzoeken naar de meningen van de deelnemers aan het open planproces worden beschreven in hoofdstuk 8. Het doel van de evaluatie-onderzoeken was het oordeel van

de deelnemers aan de Verkenningsfase te vernemen over de kwaliteit van het open planproces. Op verschillende momenten is hen gevraagd een schriftelijk evaluatieformulier in te vullen. Het eerste evaluatie-onderzoek is gehouden onder de deelnemers aan de ronde-tafelbijeenkomsten. Een tweede evaluatie is uitgezet onder de deelnemers aan de werkateliers en de landelijke manifestatie.

Ook voor het open planproces als geheel staat een evaluatie-onderzoek op het programma. Door een extern onderzoeksbureau zal een onderzoek onder de actoren van het project VERM worden gehouden, waarin zij naar hun mening gevraagd zullen worden over de organisatie en het verloop van het open planproces. Deze resultaten zullen echter niet in dit verslag worden besproken, omdat deze bij het ter perse gaan van dit verslag nog niet bekend waren.

Inhoudelijke onderzoeken

De vakinhoudelijke onderzoeken die zijn verricht in de Verkenningsfase zijn onder te verdelen in twee soorten: onderzoeken ter ondersteuning van de probleemanalyse en onderzoeken ter ondersteuning van de ontwikkeling van oplossingsrichtingen. Deze zullen achtereenvolgens in dit hoofdstuk aan de orde komen. Tenslotte zullen de resultaten van de opiniewijzer kort worden beschreven.

De onderzoeken zijn deels verricht in opdracht van de projectorganisatie Maasvlakte 2 en deels in opdracht van de projectorganisatie VERM. Per onderzoek wordt bij de beschrijving vermeld wie de opdrachtgever is geweest.

Probleeminventarisatie en -analyse

Voor de probleemanalyse zijn twee soorten onderzoeken uitgevoerd. Allereerst zijn er schriftelijke en telefonische enquêtes verricht. Het doel van deze enquêtes was om de verschillende groeperingen te betrekken bij het open planproces en hun wensen en zorgen over het probleem en de mogelijke oplossingen te inventariseren. Daarnaast zijn er onderzoeken verricht die meer betrekking hebben op de inhoud van de probleemanalyse.

Probleeminventarisatie

Schriftelijke en telefonische enquêtes

Uit de analyse van de resultaten van de schriftelijke en telefonische enquêtes is gebleken dat de ondervraagden overtuigd zijn van het nationale belang van de Rotterdamse haven. Groei van de havenactiviteiten wordt belangrijk gevonden voor de Nederlandse economie. In alle regio's was een draagvlak aanwezig voor eventuele uitbreiding in de toekomst, mits aan bepaalde voorwaarden werd voldaan, zoals extra banen en beperking van de gevolgen voor milieu en natuur.

Niet elke regio was even enthousiast over een eventuele uitbreiding in de eigen regio. Met name respondenten uit de regio Arnhem/Nijmegen en Amsterdam Noordzeekanaal en omgeving hadden duidelijk meer bezwaar tegen een eventuele uitbreiding in hun regio. Het plan om een tweede Maasvlakte aan te leggen werd positief beoordeeld (80%). Daarnaast was een overgrote meerderheid van mening dat het goed is voor Nederland als goederen via ons land worden vervoerd naar het Europese achterland (80%).

Een grote meerderheid van de ondervraagden was van mening dat het milieu gebaat is bij een sterke economie. Tussen beide is moeilijk een keuze te maken: het één mag niet ten koste gaan van het ander, vindt men.

Probleemanalyse

Om te komen tot een goede inhoudelijke probleemanalyse zijn verschillende onderzoeken verricht. In opdracht van de projectorganisatie Maasvlakte 2 is onderzoek gedaan naar kansrijke sectoren, nieuwe ontwikkelingen in de markt, vestigingsplaatsfactoren en naar de strategische reserve aan ruimte in het havengebied. Door het Centraal Planbureau (CPB) is een studie gedaan naar toekomstige ruimtelijke en economische ontwikkelingen van mainport Rotterdam.

De belangrijkste resultaten worden nu volgend kort behandeld.

Sectorstudies - opdracht Maasvlakte 2

Om meer zicht te krijgen op de ontwikkelingen van een aantal sectoren die zich eventueel in de haven van Rotterdam willen vestigen, zijn sectorstudies uitgevoerd. Voor een aantal bedrijfstakken is onderzocht hoe kansrijk ze zijn voor Nederland en of ze 'mainport-relevantie' hebben. De studies bieden zicht op de per sector te verwachten ontwikkelingen in het ruimtegebruik en de ruimteproductiviteit. Deze studies hebben als input voor de CPB-berekeningen gediend. De onderzochte sectoren (en hun onderzoekers) zijn:

- containers (Ocean Shipping Consultants)
- recycling (TAUW)
- zware industrie (DGMR)
- overige overslag (Frederic R. Harris)
- distributie & empty depots (Frederic Harris)
- chemie (Chem Systems)
- raffinage (Frederic R. Harris).

Uit de onderzoeken blijkt dat voor met name chemie, containers en aan containers gerelateerde distributie een aanzienlijk ruimtetekort zal ontstaan in de haven van Rotterdam. De andere sectoren zijn kansrijk voor de Rotterdamse haven, maar het aantal hectaren is niet significant voor de totale ruimtebehoefte.

Zwakke signalen (KPMG/BEA) - opdracht Maasvlakte 2

Naast het onderzoek naar de groeipotentie van bestaande sectoren is door KPMG/BEA een onderzoek verricht naar signalen over de ontwikkeling in de ruimtevrage van nieuwe economische activiteiten. Het doel van het onderzoek was om bij het bepalen van de ruimtebehoefte ook de niet voor de hand liggende of eventueel 'vergeten' sectoren te identificeren. Uit de studie zijn niet zozeer geheel nieuwe activiteiten naar voren gekomen. Wel zijn nieuwe combinaties van bestaande activiteiten geïdentificeerd (bv het inrichten van chemie- en energieparken).

Kritische vestigingsplaatsfactoren (PLI) - opdracht Maasvlakte 2

In een onderzoek naar de eisen van de markt, verricht door PLI (Price Waterhouse, Plant Location International) zijn 'kritische vestigingsplaatsfactoren' per sector aangegeven. Het onderzoek was gericht op het verkrijgen van inzicht in de percepties die investeerders hebben van de internationale concurrentiepositie van Rotterdam bij investeringsprojecten die ook elders gerealiseerd kunnen worden.

Via representatieve investeringsprojecten (voorbeeldbedrijven) heeft PLI de internationale locatiekeuze per (sub)sector geanalyseerd. De analyse was tweeledig: kwalitatief (infrastructuur, arbeidsklimaat) en economisch (arbeids- en transportkosten en grondprijzen). Aan de hand van deze vestigingsplaatsfactoren van bedrijven bleken een aantal locaties internationaal minder aantrekkelijk te zijn. Uit de kwalitatieve analyse is gebleken dat de Rotterdamse haven een zeer sterke concurrentiepositie inneemt voor de sectoren containeroverslag, chemie, natte en droge bulk en roll-on/roll-off. Uit de economische analyse kwam de concurrentiepositie van de haven van Rotterdam minder uitgesproken naar voren.

Strategische reserve - opdracht Maasvlakte 2

Naar de strategische reserve en de schuifruimte die voor het havengebied nodig zijn is ook onderzoek uitgevoerd. Het onderzoek naar de strategische reserve bestond uit een

analyse van de motieven voor het aanhouden van een ruimtereserve in de haven. Aan de hand daarvan is aangegeven hoe de optimale omvang daarvan bepaald zou kunnen worden.

Economische en ruimtelijke versterking van mainport Rotterdam (CPB) - opdracht Maasvlakte 2

Alle bovenbeschreven onderzoeken, met uitzondering van het onderzoek naar de strategische reserve, vormden de input voor de ruimtelijke economische analyse van het Centraal Planbureau. De tijdshorizon van deze studie was het jaar 2020.

Het CPB baseert zijn berekeningen op drie macro-economische langetermijn-scenario's: Global Competition (GC), European Coordination (EC) en Divided Europe (DE). Bij Global Competition wordt de hoogste economische groei gerealiseerd (BBP 3,25%). Bij het European- Coordinationscenario is de groei wat lager (BBP 2,75%) en bij Divided Europe het laagst (BBP 1,5%). Aan de hand van de scenario's kan worden geconcludeerd dat er in het GC-scenario een ruimtetekort in de mainport Rotterdam van 610 hectare ontstaat. Bij het EC ontstaat een tekort van 370 hectare en in Divided Europe is geen sprake van tekorten.

De gesignaleerde tekorten in mainport Rotterdam ontstaan voor de sectoren chemie, containers en aan containers gerelateerde distributie. In de schattingen is rekening gehouden met een ruimtelijke reservering voor opties en een veiligheidsvoorraad van 200 hectare in het Divided- Europescenario, tot 400 hectare in het Global-Competitions scenario.

Het CPB geeft in de prognose ook de urgentie per sector aan. Voor de sector chemie wordt, zowel in het GC- als het EC-scenario, voorspeld dat op korte termijn een tekort in de Rotterdamse haven zal ontstaan. Voor de distributie- en containersector wordt pas op langere termijn een tekort verwacht.

Het onderzoek geeft geen inzicht in mogelijke tekorten in andere regio's. In het onderzoek is ook aandacht besteed aan de mate waarin andere regio's een bijdrage zouden kunnen leveren aan het ruimtetekort in de haven van Rotterdam. Het CPB geeft aan dat van substitutie naar andere regio's in Nederland slechts beperkt sprake zal zijn. De procentuele verdeling tussen 'substitutie' en 'generatie' (alleen in Rotterdam of anders in het buitenland), zijn in onderstaande tabelvorm weergegeven voor de sectoren waarvoor een ruimtetekort is berekend.

Generatie en substitutie van havengelieerde activiteiten

	generatie	substitutie
chemie	90 %	10 %
containers	100 %	0 %
distributie	10 %	90 %

Bron: Centraal Planbureau

Uit deze prognose blijkt dat voor de sector containers geen alternatief bestaat binnen Nederland, voor chemie beperkt en dat distributie bijna overal in Nederland kan plaatsvinden.

In het werkdocument No 92 van het CPB zijn de resultaten van het onderzoek uitvoerig besproken. Een samenvatting van dit werkdocument is opgenomen als bijlage 22.

Oplossingsrichtingen

Inventarisatie aanbodkant (BCI/Vista) - opdracht VERM

Vanuit de gedachte dat de mainportfunctie als een geografisch verspreid netwerk gezien kan worden, is in verschillende regio's gezocht naar een oplossing voor het ruimtetekort in mainport Rotterdam. In zeven regio's is nagegaan hoeveel terreinen voor welke activiteiten beschikbaar zijn. Het onderzoek geeft een gedetailleerde beschrijving van de ruimtelijk-economische aanbodkant, het landschap, de cultuurhistorie, de natuur en het milieu van de regio's Amsterdam/Noordzeekanaalgebied, Eemshaven/Delfzijl, Vlissingen-/Terneuzen, Moerdijk, Rijnmond, Venlo en Arnhem-/Nijmegen.

Upgrading (BCI/Heidemij) - opdracht VERM

Uit het onderzoek naar vestigingsplaatsfactoren en concurrentieverhoudingen kon worden afgeleid wat in een bepaalde regio nodig is om deze geschikt te maken voor één van de drie sectoren waarvoor een ruimtetekort kan optreden in de Rotterdamse haven. Door BCI is daarom in de zeven regio's een onderzoek uitgevoerd naar de mogelijkheden van upgrading (verbetering) van vestigingsalternatieven. Onderzocht is naar wat er in bepaalde regio's zou moeten gebeuren om de sectoren chemie, distributie en containers te accommoderen. Het ging hierbij om aanpassingen in bereikbaarheid en ontsluiting, fysieke kwaliteit, milieuruimte en landschappelijke inpassing. Het onderzoek resulteerde in voorstellen voor ruimtelijke verbeteringen en een inventarisatie van kansen voor de leefomgeving.

Opinieleiders - opdracht VERM

Aan de hand van interviews met opinieleiders is inzicht verkregen in de kans dat een bepaalde sector zich op een locatie na upgrading zal ontwikkelen. In het onderzoek zijn de overwegingen zoals die de markt leven, betrokken. Er zijn gesprekken gehouden met verschillende toonaangevende bedrijven, maar ook met vertegenwoordigers van belangengroepen en wetenschappers. De verslagen van deze gesprekken en een lijst van de geïnterviewden zijn opgenomen in de bijlage van dit verslag (zie bijlage 20).

Masterplan inbreiden en intensiveren (Heidemij) - opdracht Maasvlakte 2

Naast een tweede Maasvlakte in Rijnmond, is onderzocht wat de mogelijkheden zijn van het beter benutten van bestaande terreinen. Na een inventarisatie van ongeveer 25 ideeën zijn er 4 verder uitgewerkt voor de Rotterdamse haven. Dit zijn:

- ondergrondse opslag tanks
- doelmatiger opslag voor droge bulk
- demping van havens
- tankopslag in betonnen bakken.

Uit de studie is gebleken dat inbreiden en intensiveren op korte termijn onvoldoende oplossing biedt voor het ruimtetekort in de haven van Rotterdam en bovendien zeer duur is.

Tussenrapportage fase 1b - opdracht Maasvlakte 2

De aanleg van een tweede Maasvlakte werd in de aanvangsbeslissing door het kabinet aangewezen als één van de mogelijke oplossingsrichtingen. Hierbij werd tevens aangegeven dat de projectorganisatie Maasvlakte 2 parallel aan de Verkenningsfase studies naar het ontwikkelen van een tweede Maasvlakte kon voortzetten. In dat kader zijn verschillende onderzoeken uitgevoerd waarvan een deel al in de paragraaf 'probleemanalyse' is besproken.

De overige onderzoeken hadden betrekking op de effecten van een tweede Maasvlakte. Een samenvatting van deze onderzoeken is gepubliceerd in de tussenrapportage Fase 1b, die is aangeboden aan de projectorganisatie VERM. Een groot deel van de onderzoeken had betrekking op het berekenen en voorspellen van de effecten die verbonden zouden zijn aan de aanleg van Maasvlakte 2. Effectstudies zijn verricht op het gebied van verkeer en vervoer, kustmorfologie, nautica, landschap, natuur, milieu, recreatie en economie. Een samenvatting is opgenomen als bijlage 23.

Dubbele doelstelling/Natuur en recreatie - opdracht Maasvlakte 2

Voor het invullen van de dubbele doelstelling (ontwikkeling van economie én leefomgeving) en de daarmee samenhangende wensen op het gebied van natuur en recreatie, is in samenspraak met natuur- en recreatie-organisaties een visie ontwikkeld. Dit onderzoek is verricht ten behoeve van het invullen van de 750 hectare natuur- en recreatiegebied, die bij een tweede Maasvlakte van 1.000 hectare zou moeten worden aangelegd.

Van 54 naar 2 (Vista/Planconsultancy) - opdracht VERM

In opdracht van VERM is daarnaast door Vista/Planconsultancy een workshop georganiseerd om een visie te ontwikkelen op recreatie en natuur in het kader van de aanleg van Maasvlakte 2. Aan de hand van deze workshop is een rapport gepresenteerd met twee gecombineerde oplossingsvarianten. Een conclusie is opgenomen in de bijlage van dit verslag (zie bijlage 24).

Opiniewijzer

De opiniewijzer had tot doel het aanwezige draagvlak voor bepaalde oplossingsrichtingen in kaart te brengen. Het onderzoek is uitgevoerd door het NIPO en mede begeleid door dr. Ph. van Praag jr (Universiteit van Amsterdam). De peiling is uitgevoerd onder twee groepen. De eerste groep betrof een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking, de tweede groep bestond uit de deelnemers aan de rondetafelgesprekken van VERM.

Representatieve steekproef

In het eerste weekend van februari 1997 is een representatieve steekproef van Nederlanders (NIPO's Telepanel), ondervraagd over de toekomst van de mainport Rotterdam. Gevraagd is te kiezen voor één van de drie ontwikkelde oplossingsrichtingen die uit de maatschappelijke discussie naar voren zijn gekomen, te weten:

- **Laten zoals het is:** de overheid verricht op korte termijn geen extra inspanningen om de verdere ontwikkeling van de mainport-activiteiten te stimuleren.
- **Gebruik bestaand gebied:** groei van de havenactiviteiten dient te worden opgevangen op bestaande terreinen.
- **Aanleg nieuw terrein:** de groei van de havenactiviteiten zal worden opgevangen in nieuw aan te leggen haven- en industriegebieden, zoals een tweede Maasvlakte.

Naast een reactie op deze oplossingsrichtingen, werd gevraagd in hoeverre men instemt met een aantal uitgangspunten van het kabinetsbeleid en wat de belangrijkste voorwaarde zou moeten zijn bij het kiezen voor een oplossing.

Voorafgaand aan het onderzoek werd aan de respondenten gevraagd of men wel eens gehoord heeft van de discussie over de tweede Maasvlakte. Vervolgens werd een brief met informatie over het onderwerp verstuurd. Deze informatie vat de uitgangspunten van het kabinet en de verschillende standpunten die uit de nationale discussie naar voren zijn gekomen, samen.

Ruim de helft van de bevolking heeft wel eens van de discussie over een tweede

Maasvlakte gehoord (22% 'zeker', 36% 'dacht van wel'). Bijna alle ondervraagden hebben de informatiebrief over de mainport Rotterdam gelezen en de helft vond dat (zeer) interessant.

Bij de kabinetsuitgangspunten waartussen gekozen kan worden stemt 60% in met 'drie procent economische groei' en 'versterking van de mainport', terwijl ongeveer 80% de uitgangspunten die betrekking hebben op milieu en leefomgeving onderschrijft. Een grote meerderheid van de bevolking vindt het belangrijk dat het milieu niet wordt aangetast en dat de leefomgeving verbetert.

Wie kiest waarvoor

De oplossing om bestaand gebied te gebruiken, krijgt de meeste instemming: 43% is hier voor. Het aanleggen van nieuw terrein, vindt 36% de beste oplossing, terwijl 10% van de ondervraagden ervoor kiest de situatie in de Rotterdamse haven te laten zoals die is.

Uit het onderzoek blijkt dat de ondervraagden die bestaand gebied willen benutten, economische groei belangrijk vinden. Zij kiezen daarom voor een versterking van de mainport, maar vinden uit milieu-overwegingen het gebruik van bestaand terrein de beste.

De groep die voor de oplossing van de aanleg van nieuw terrein kiest, vindt het uitgangspunt dat economische groei het milieu niet verder hoeft aan te tasten, realistisch. Milieubelang weegt bij deze ondervraagden ook minder zwaar.

De 10% ondervraagden die de situatie wil laten zoals die is, meent dat economische groei ten koste zal gaan van het milieu. Men vindt het minder belangrijk dat een groei van drie procent groei gehaald wordt en is tegenstander van een versterking van de mainport Rotterdam.

Deelnemers ronde-tafelgesprekken

In het kader van het opiniewijzer-onderzoek zijn, naast de representatieve steekproef, 730 vragenlijsten verstuurd naar de deelnemers aan de ronde-tafelgesprekken. Zeer veel betrokkenen uit het Rijnmondgebied werkten aan het onderzoek mee: ongeveer 95%. In de overige regio's was de respons 35-40%. Uit West-Brabant kwamen de minste vragenlijsten terug: 25% (ook voor de landelijke steekproef was in deze regio de belangstelling het kleinst). In totaal werden 428 ingevulde enquêtes geretourneerd (respons van 59%), waarvan 33% uit de Rijnmond.

Met betrekking tot de uitgangspunten van het kabinet stemt 67% in met drie procent

economische groei en 71% met een versterking van de mainport. Van de respondenten vindt 74% dat economische groei niet ten koste mag gaan van het milieu, 83% meent dat groei moet samengaan met het verbeteren van de leefomgeving. Vergeleken met de landelijke steekproef is er meer instemming met de eerste twee uitgangspunten (ongeveer 60% bij de steekproef) en evenveel instemming met de uitgangspunten met betrekking tot het milieu en de leefomgeving.

Wie kiest waarvoor

Onder de deelnemers aan de ronde-tafelgesprekken, kiest de grootste groep (49%) voor het aanleggen van nieuw terrein als oplossing voor het ruimteprobleem (landelijk was dit 36%). Het gebruiken van bestaand terrein, werd door 45% als beste oplossing gekozen (landelijk 43%), terwijl 7% ervoor koos om de situatie te laten zoals die is (landelijk 10%). Slechts 1% van deze respondenten beantwoordt de vraag over de beste oplossing met 'weet niet', landelijk moest 11% dat antwoord schuldig blijven.

Omdat de respons vanuit Rijnmond uitzonderlijk hoog was, is de keuze van de belangstellenden uit de Rijnmond doorslaggevend voor de uitkomsten van de enquête. In deze regio kiest men voor de aanleg van nieuw terrein, de overige regio's hebben, evenals de bevolking, een lichte voorkeur voor het benutten van bestaande ruimte.

De groep (49%) die kiest voor de aanleg van nieuw terrein, geeft de uitgangspunten van het kabinet de meeste steun. Men vindt het idee realistisch dat economische groei het milieu niet verder hoeft aan te tasten. Deze groep hecht minder belang aan het milieu. Respondenten uit het Rijnmondgebied hebben een grote voorkeur voor een tweede Maasvlakte, terwijl men in Eemshaven-Delfzijl veel meer belang heeft bij het gebruik van bestaand gebied. In het Rijnmondgebied heeft de noord-variant van de Maasvlakte 2 de voorkeur.

Degenen die kiezen voor gebruik van bestaand gebied (45%), vinden economische groei belangrijk en zijn voorstander van een versterking van de mainport. Voor hen is het milieu de reden om voor deze oplossing te kiezen. Ook het regionale belang is van grote invloed op de keuze.

De oplossing 'laten zoals het is', wordt gekozen door 7% van de ondervraagden. Zij menen dat groei ten koste zal gaan van het milieu, en vinden het minder belangrijk dat drie procent groei gehaald wordt. Deze groep is tegenstander van een versterking van de mainport Rotterdam. Bijna 30% van deze kleine groep komt uit Arnhem/Nijmegen en omstreken. Vrijwel iedereen kiest bij 'laten zoals het is' voor de oplossingsvariant 'inzetten op andere economische speerpunten'. Een samenvatting van de onderzoeksresultaten is te vinden in het bijlagenboek (zie bijlage 25).

Beoordeling procesgang

Evaluatie ronde-tafelgesprekken

Het eerste evaluatie-onderzoek over het open planproces is gehouden onder 713 deelnemers van de ronde-tafelbijeenkomsten. In totaal zijn 467 ingevulde vragenlijsten teruggestuurd en in het onderzoek opgenomen (response: 66%). Daaruit blijkt dat de demografische kenmerken van de deelnemers aan de ronde-tafelbijeenkomsten niet representatief zijn voor de Nederlandse bevolking. Ouderen (>45 jaar) en hoger opgeleiden zijn in ruime mate oververtegenwoordigd.

In het onderzoek werd aan de deelnemers een aantal stellingen voorgelegd. Een overzicht van hun antwoorden is weergegeven in onderstaande tabel.

Antwoorden uit evaluatie-onderzoek onder deelnemers ronde- tafelbijeenkomsten

	(helemaal) eens	niet eens/ niet oneens	(helemaal) oneens
1. Versterking van de mainport Rotterdam is van nationaal belang	92%	3%	3%
2. Een nationale discussie is de beste manier om draagvlak te verwerven voor een belangrijke beslissing	70%	17%	11%
3. De besluitvorming over grote projecten in Nederland duurt te lang	77%	12%	11%
4. De wens om de bevolking te betrekken bij besluiten over grote projecten is gebaat bij een zo open mogelijk besluitvormings-proces	88%	6%	6%

Bron: Adviesbureau Awareness

Uit de antwoorden blijkt een positieve houding van de respondenten ten aanzien van de Verkenningfase en het open planproces. Ook blijkt dat de meerderheid van de deelnemers aan de ronde-tafelbijeenkomsten instemmen met de doelstellingen van de Verkenningfase: het versterken van het maatschappelijk draagvlak (1 en 2) en een voortvarender besluitvorming (3). Daarnaast verwacht men - gezien de instemming met de eerste twee vragen - dat een zo open mogelijk besluitvormingsproces bijdraagt aan een breder maatschappelijk draagvlak (4).

Als samenvatting van hun oordeel konden de respondenten een 'rapportcijfer' toekennen over de ronde-tafelbijeenkomsten. De categorie bestuurders en de categorie burgers zijn het meest tevreden (cijfer 6,7), vertegenwoordigers van belangengroepen geven een iets lagere waardering (rapportcijfer 6,2). Met een gemiddelde van 6,6 worden de ronde-tafelbijeenkomsten met ruime voldoende gewaardeerd.

Wat betreft de opzet en de uitvoering van de gesprekken is slechts 20% van de respondenten van mening dat de opzet van de ronde-tafelbijeenkomsten voor verbetering vatbaar is. Suggesties voor verbetering liggen op het vlak van de evenwichtigheid van de samenstelling van de deelnemers.

Geconcludeerd mag worden dat de ronde-tafelbijeenkomsten wat de deelnemers betreft zijn geslaagd in de opzet om uiteenlopende groepen bij de besluitvorming over het ruimtetekort in de mainport Rotterdam te betrekken.

Evaluatie werkateliers

Aan de werkateliers hebben ongeveer 340 mensen deelgenomen. De algemene waardering voor de werkateliers lag met een 6,4 iets lager dan de waardering voor de rondetafelbijeenkomsten (6,6). Tussen burgers, bestuurders en vertegenwoordigers van belangengroepen bestonden geen opmerkelijke verschillen in waardering (burgers: 6,6 - bestuurders: 6,1).

Ondanks de redelijk positieve waardering van 6,4 voor de werkateliers, achtte de overgrote meerderheid (86%) van de respondenten de werkateliers voor verbetering vatbaar. Ten eerste werd de samenstelling van de werkateliers door de helft van de respondenten 'onevenwichtig' genoemd. Daarnaast vond men de volgende zaken vatbaar voor verbetering: de structuur van de bijeenkomst, de kwaliteit van de discussie, het tijdstip van de informatievoorziening en een betere inbreng van de discussieleiding. Een ruime meerderheid (68%) was echter van mening dat tijdens de discussie in de werkateliers over nut en noodzaak de bijdrage van de regio's voldoende aan de orde is geweest.

Evaluatie-onderzoek landelijke presentatie

Op de landelijke presentatie zijn ongeveer 400 mensen aanwezig geweest. Van deze 400 deelnemers hebben 122 een evaluatieformulier over de landelijke presentatie ingevuld. Van deze 122 respondenten heeft 60% ook de werkateliers bijgewoond.

Driekwart van de respondenten vond de opzet van de landelijke presentatie goed, 14% was er niet tevreden over. Afgezien van een paar onvoldoendes kreeg de landelijke presentatie als gemiddeld rapportcijfer een ruime voldoende (7,1). Uit de analyses bleek dat burgers gemiddeld positiever reageerden dan bestuurders en vertegenwoordigers van belangenorganisaties.

De deelnemers aan de evaluatie zijn overwegend van mening dat 'de inhoud' tijdens de landelijke presentatie voldoende aan bod is gekomen. Zij vinden ook dat de discussie over nut en noodzaak en de bijdrage van de regio op de bijeenkomst voldoende tot hun recht zijn gekomen. Naast deze positieve kanttekeningen werden ook kritische opmerkingen gemaakt. Ten eerste was 16% van de respondenten van mening dat op de manifestatie te weinig of geen echte discussie is gevoerd. Verder twijfelde 13% aan het nut van een dergelijke bijeenkomst.

Afsluiting

Tot zover een beschrijving van het open planproces Verkenning Ruimtetekort Mainport Rotterdam. In deel B worden de inhoudelijke resultaten in de vorm een samenvatting en een analyse van het open planproces weergegeven.

Verkenning Ruimtetekort Mainport Rotterdam
PROJECTGROEP VERM
Postbus 20904
2500 EX Den Haag

ISBN 90 346 3444 2

(2e ex)